

АКАДЕМИЯ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ ЛИТВЫ

ГОД 1988

ВИЛЬНИУС «МОКСЛАС» 1989

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR—BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1988

VILNIUS

1989

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1988

VILNIUS

1989

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1988 metai

VILNIUS „MOKSLAS“ 1989

MBBK 9(TL)

Li237

Redakcinė kolegija:

Vytautas MERKYS (vyr. redaktorius), Alfonsas EIDINTAS, Vida KNIURAITĖ, Vacys MILIUS, Leonas MULEVICIUS, Rita STRAZDONAITĖ (sekretorė), Tamara TARSILOVA, Adolfas TAUTAVICIUS, Irena VALIKONYTĖ, Regina ŽEPKAITĖ (vyr. redaktoriaus pavaduotoja)

Redakcijos adresas:
232600 Vilnius, Kosciuškos 30

Išleista pagal LTSR MA Istorijos instituto užsakymą

L 0503020908—239 Z—89
M 854(08)—89

© LTSR MA Istorijos institutas, 1989

Germanizmai

Iki XX a. vidurio Lietuvoje, daugiausia — vakarų Lietuvoje, ypač Užnemunėje, buvo paplitę kai kurie vokiečių kilmės terminai. Germanizmams įsigalėti palankias sąlygas sudarė keletas veiksnių: arti esanti Mažoji Lietuva, kurioje XIX a. jau vyravo vokiečių kalba; 1795—1815 m. į Užnemunę kėlėsi vokiečių kolonistai; XIX a. 4—7 dešimtmetyje Rusijos caras nemaža dvarų dovanėjo aukšto rango kariškiams — baronams; Suvalkų gub., ypač pasienio su Prūsija (vėliau — Vokietija), dvaruose buvo vokiečių tautybės ūkvedžiai.

Remdamasis prisiminimais, nurodysiu keletą germanizmų, girdėtų maždaug nuo 1935 iki 1940 m. gimtinėje — Kidulių valstybiniam dvare (dabar Šakių raj. Kidulių tarybinis ūkis).

Caras Nikolajus I Kidulių dvarą, kaip majoratą, 1837 m. dovanėjo gen. leit. baronui fon Ofenbergui, pasižymėjusiam slopinant 1830—1831 m. sukilimą. Per 1922 m. žemės reformą Kiduliai perėjo valstybės žinion, ir kaip kultūrinį ūkį nuo 1924 m. jį nuomojo, atrodo, septyni agronomai (vėliau liko du). Mano atmenamu metu Kiduliuose tebegyveno vokiečių kolonistų. Tai buvo daugiausia amatininkai: kalvis Hesas, vyresnysis arklīninkas Neimanas; netoliese, Šiaudinėje, gyveno Kolbė. Jie buvo evangelikai liuteronys. Namie kai kurie kalbėjo vokiškai, bet gerai mokėjo ir lietuviškai. Vokiečių kilmės terminus vartojo ne tik jie, bet ir visi dvaro darbininkai. Prisimenu šiuos germanizmus.

Grabė — griovys. Vok. *Graben*. *Grabkrantis* — griovio pakraštys. Juos kartais šienaudavo, ganydavo gyvulius.

Špykėrė — klėtis (svirnas). Vok. *Speicher*.

Štūkuoti — šakėmis padavinėti į vežimą, ypač — iš vežimo šieną, javus. Vok. *Stück* — gabalas, dalis; *stücken* — dalyti į gabalus, dalis.

Liūka (apie Šakius, Marijampolę, Vilkaviškį ir Zemaitijoje — *liūkas*; vok. *Lücke* — anga), *kimša* — anttvarčio stogo, tvarto lubų anga, pro kurią paduoda, kemša šieną, rečiau — šiaudus ant tvarto arba pro kurią juos verčia, meta į tvartą¹.

Španinis — metinis darbininkas, kumetis, kuris turėjo prižiūrėti ketvertą darbinių arklių — *španą*. Jis dirbo dažniausiai su dviem arkliais; su kitais dviem — kitas darbininkas. Vok. *spannen* — įtempti, kinkyti; *Spanner* — vežimo savininkas, šeimininkas.

Španstaldis — tvartas, kuriame buvo laikomi darbiniai arkliai; vok. *Spannvieh*². Kai kurie minėtų terminų — *grabė*, *španinis* (ki-

¹ Lietuvių kalbos žodynas. V., 1959. T. 5. P. 804; V., 1966. T. 7. P. 604; Merkienė R. Anttvartis ir jo panaudojimas Lietuvoje XX a. // Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1972 ir 1973 metais. V., 1974. P. 125.

² Piprek J., Ippoldt J. Wielki słownik niemiecko-polski. W-wa, 1983. T. 2. S. 473—474; Немецко-русский сельскохозяйственный словарь. 2-ое изд. М., 1987. С. 550.

tur dažniau *španiokas*) buvo paplitę ir Žemaitijoje bei kitose Lietuvos vietose.

Prie retesnių terminų priklauso *reitboné* — ją sudarė dvejios patalpos: vienoje buvo laikomas erzilas, kitoje — jį pravedžiodavo ir leisdavo prie jo (kergdavo) kumeles. Vok. *Reitbahn* — maniežas, arklių išjodinėjimo aikštė; *reiten* — joti + *Bahn* — trekas, takas, kelias³.

Retas, matyt, tik Kiduliuose vartotas, terminas — *kopelis*. Tai, esant daugialaukiui, gretimus sėjomainos laukus skiriantis lauko kelias. Kiduliuose buvo septynlaukė sėjomaina. *Kopeliais* nevadindavo dviejų vieškelių, kurie taip pat skyrė laukus. Vok. *Koppel* — *Koppeln* — žardis, aptvarinė ganykla, aptverta bendruomenės ganykla, skirtingų naudmenų (pasėlių) aptverti sklypai (laukai); *Koppelhut* — žardis, kolektyvinė ganykla; *Koppelwald* — biržė, kirtimas; *Koppelweide* — žardinė ganykla, suskirstyta į 4—8 žardžius; *Koppelwirtschaft* — daugialaukė sėjomaina, atskiriant laukus gyvatvorėmis. Iš vok. *Koppel* (*Kuppel*) pasaitėlis šunims, medžiokliniai šunys, vieno kinkinio šunys, kartu supančioti arkliai⁴, lot. *copula* — šunų pasaitėlis, virvė gyvuliams vesti⁵.

1769 m. lapkričio 19 d. lietuvių kalba išleistame Prūsijos valdžios aiškinamajame rašte Mažosios Lietuvos valstiečiams apie kaimo ganyklų padalijimo sklypais naudingumą nurodoma: „...Ganykla geresnį pašarą duoda ir daugiau naudos atneša, kad jos į *Kuppelius* dalijamos, arba, kad kožnas savo galvijus skyriui gano“⁶ (išskirta mūsų.— L. M.).

Kopelio vokiška kilmė abejonių nekelia, bet jo reikšmė, lyginant su vokiškomis reikšmėmis, ilgainiui kiek pakito.

Leonas Mulevičius

³ Grimm J., Grimm W. Deutsches Wörterbuch. Leipzig, 1893. Bd. 8. Splt. 766; Piprek J., Ippoldt J. Op. cit. P. 307; Немецко-русский сельскохозяйственный словарь. С. 48, 460.

⁴ Grimm J., Grimm W. Deutsches Wörterbuch. Leipzig, 1873. Bd. 5. Splt. 1785—1789; Matthias Lexers mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch. 28. Aufl. Leipzig, 1956. S. 119; Piprek J., Ippoldt J. Op. cit. P. 920—921; Немецко-русский сельскохозяйственный словарь. С. 313.

⁵ Jokantas K. Lotyniškai-lietuviškas žodynas. K., 1936. P. 240.

⁶ Prūsijos valdžios gromatos, pagraudenimai ir apsakymai lietuviams valstiečiams. V., 1960. P. 247.